

מראה מקומות- עניני הלכה

חגיגה ו.-ז:

נסדר ע"י אשר יעקב מילמן

לרין גרוץ בעזריט גרויס גרויס ע"ה
by Mr. & Mrs. Dany Gross

www.dafaweek.org

507-DAF-WEEK

info@dafaweek.org

דף ו-ו:

סוגיא א' בענין חיוב נשים בשמחת החג
סוגיא ב' בענין החיוב וההגדרה של מצות חינוך

סוגיא א'

- ברש"י מבואר שיש חיוב על נשים לעלות ולשמוח אם בעלה וחיוב זה מוטל עליה. ומשמעות הרמב"ם שחיוב שלהן אפילו על הקרבן אכן הראב"ד חולק שהחיוב רק על בעלה לשמחה. וכן משמעות השו"ע שהחיוב על הבעל. וע' בשערי תשובה שמצוה זו דאו' אפילו בזה"ז.
- ואם אין לאשתו צורך בבגדים, פסק בשבט הלוי שיש לקנות לה דברים אחרים המשמחים אותה. וכן הובא בחוט שני ולא עוד אלא שאי"צ להמתין ללובשם עד יו"ט. וגם הסביר שיכול לקיים ע"י כלי בית נאים. אכן הסיק שאין היא יכולה למחול על החיוב שאינו בתורת שיעבוד כתובה אלא בתורת מצוה.
- ואם יש להן חיוב סעודה ע' באמרי חן שהביא מח' פוסקים בזה.
- רש"י חגיגה ו. ד"ה מחייבא
- רמב"ם (חגיגה א' א') והראב"ד שם
- שו"ע או"ח תקכט' ב'
- שערי תשובה שם אות ה'
- שבט הלוי ח"י סימן פ' אות ג'
- חוט שני הל' יו"ט פכ"ב ס"ק ב'
- שו"ת אמרי חן ח"ו סימן א'

רש"י ד"ה מחייבא

עד-הבא מאן (ד) אתייה. עד ירושלים מי הציאו והלא משהוא יכול להיות חוץ מאתנו יכול לאחוז ציד אציו דכדי עלייה מירושלים להר הצית אתה חומת שיחנכוהו ועד ירושלים מי הציאו: מחייבא בשמחה. לעלות לרגל ולשמות צחג עם בעלה דעל השמחה נכטוו נשים דכתיב ושמחת אתה וציתך^א (דברים יד):

מב"ס הל' חגיגה קרבנות. הלכות חגיגה פ"א

פרק א א בין מן העוף בין מן בהמה וכו'. כן כתב סמ"ג ג"כ בעשין רכ"ט. ויש לתמוה דלוא הפך הכתיבה האמורה בפ"ק לחגיגה ומיכן הכי דעמי נוחה בכך דמ"מ קשה דממקום שאם צרייחא למעט נמנות מיניה נמי נמעט עופות דכיון דלוא יליף מחגיגה מה הם זבחים ולא נמנות הכי נמי נאמר מה הם בהמה ולא עופות וכמו שמעטו בפ"ק לחגיגה (דף ו'). צרייחא דזשמתא בחגך לרבות כל מיני שממות וכו' דשלמי שמה ליתנהו בעופות ומנחות דילפינן מחגיגה. ואולי דאין זו ילפותא גמורה אלא גילוי מלתא בעלמא דמגלה חגיגה על רחיה ודי שנאמר שיגלה למעוטי נמנות אבל צרייחא דזשמתא בחגך הוי ילפותא גמורה מימורא דקרא ולכן מקשינן ליה הם לחגיגה לגמרי ונמעט אפי' עופות: וכו' שבא לעורה ביום ראשון ולא הביא עולה לא דיו שלא עשה ע"כ הוא כן במ"ג ע"כ. ונראה דכונת רבינו שזכר היינו נמנות שלל הניח צד השלמות דלא הביא בשאר ימות השבוע ודאי דכיון דיש לו משלומין כמ"ג לקמן אינו עובר:

(דף ו'): הראייה האמורה בתורה וכו'. בפ"ק לחגיגה (דף ו'). מאז הרלוין ר"י אמר דלית פנים בעורה ור"ל אמר דלית פנים בקרבן בעיקר הרגל כ"ע לא פליגי דלית פנים בקרבן כי פליגי בשאר ימות הרגל. ופירש"י עיקר הרגל צי"ט ראשון. ומ"ש ויבא עמו קרבן עולה. מנואר שם. ומ"ש בין מן העוף בין מן בהמה. יש לתמוה על זה דהא מילא בפ"ק לחגיגה (דף ו'). לא יראו פני ריקס בזבחים אהה אומר בזבחים או אינו אלא בעופות ומנחות ודיו הוא וכו' אף רחיה האמורה לגבוה זבחים ומה הן זבחים עולות. ופירש"י בזבחים לר"ך להביא קרבן בהמה הזבחים כספין ולא עולת עוף שהיא נמלקת מה חגיגה האמורה להדיטו זבחים של בהמה דכתיב לא ילין חלב חגי עד בקר במדי דלית ליה חלב הקרב לגבוה קאמר עכ"ל. והיאך כתב רבינו בין מן העוף. וכתיב הר"י קורקוס ו"ל צנמקוס או אינו אלא בעופות היה גורם רבינו או אינו אלא צנמקוס או היה גורם או אינו אלא בכספים כמו שהיה שנויה במכילתא ומשמע ליה דעופות בכלל זבחים הם: ומי שבא לעורה ולא הביא וכו':

החגיגה האמורה בתורה וכו'. מנואר בפ"ק לחגיגה שם. ומ"ש והדבר ידוע שאין שלמים באים אלא מן הבהמה. פשוט הוא: ושת"י מצויות אלו וכו'. פשוט הוא דמ"ע שהזמן גרמא הן ועוד דבראיה כתיב יראה כל זכורך. ובפ"ק לחגיגה (דף ו'): מילא ג' מנחות ונלוו ישראל בעולהם לרגל רחיה וחגיגה ושמה וכו' יש צנמקוס מה שאין צנמקוס שהשמה נותנת בצנמקוס וצנמקוס משא"כ צנמקוס. ופירש"י השמה נותנת צנמקוס דכתיב ושמתא אהה וציתך. משא"כ צנמקוס דמ"ע שהזמן גרמא הן והכסות לא ירבה אומן:

והשמתא האמורה ברגלים וכו' שנאמר וזבחת שלמים וכו'. פסוק זה אינו כתוב בתורה אלא על גבי הר עיבל כפרשת כי חטא ולא כתבו רבינו אלא ללמוד משם דקסם שמהה הוי צנמקוס שלמים ומינה דזשמתא בחגך היינו צנמקוס שלמים וכו'. ובגמ' פ' ע"פ (דף ק"ט). מילא בזמן שבי"ה קיים אין שמה אלא כצנר שנאמר וזבחת שלמים וכו'. ומ"ש ושם חייבות כנזורה וכו'. נמנאר בסמוך ואיחא נמי בפ"ק דקידושין (דף ל"ד):

וכתב הרמב"ם ונשים חייבות במצוה זו וכו'. ודבריו מנוארים בפ"ק דקידושין דמקשה דיליף למ"ע שהזמן גרמא לחיובא באשה משמה ומשני אפי' אשה בעלה משמה אלמנה מאי איכא למימר כשרייה אללו. ופירש"י בעלה משמה אין חובת השמה תלויה בה אלא על בעלה שישמחה קרי ציה ושימחה. אלמנה מאי איכא למימר הא כתיב בה שמה דכתיב והגר והימם והאלמנה. כשרייה אללו לא נלוויה היא אלא בעניה הכתוב מדבר ונלוויה מי שהיא שרייה אללו לשמה משלו. וכתיב אלמנה על בעלה שמהה מוטלת על בעלה ובאלמנה על שרייה אללו אכל היא נופח לא מתיבא לחיובי שלמי שמה עכ"ל. ואין תפיסה על רבינו למה לא האריך לומר זה:

השגת הרמב"ם
ונשים חייבות במצוה זו.
אי"ל לא בקרבן אלא בשמה
שמהמה עם בעלה שמהמה עמו
והוא ישמה אהה:

מפריים שלא יהא קרבן עולת ראייה פחות משהו מעה כסף ולא שלמי חגיגה פחות משהו שתי כסף. ומצוה להביא כפי עשרו שנאמר כמתנת ידו: ג שלמי שמתה לא נתנו בהן חכמים שיעורו. בעת שיעלה אדם לירושלים לחוג אם היו בידו קרבנות הראייה יביאם או יעלה עמו כסף לקנות בו הקרבן. ואם אין בידו כסף לא יביא שוה כסף אפילו היה בידו שוה כמה והובים אסור לו לעלות ריקם בלא כסף ולא קרבן. ולמה אסור שיעלה בידו שוה כסף גזירה שמא לא ימצא למכור או שמא ימצאו המעות סיגים: ד מי שלא הקריב ביום טוב הראשון עולת ראייתו ושלמי חגיגתו הרי זה מקריבין בשאר ימות הרגל שנאמר שבעת ימים תחוג לה' אלהיך מלמד שכולן ראויין לחגיגה וכולן תשלומי ראשון הם: ה ומצוה להקדים ולהקריב בראשון. לא הקריב בראשון בין שזוג בין מויד יקריב בשני. וכל המאחר הרי זה מגונה ועליו נאמר נוגי ממועד בשני: ו עבר הרגל ולא חג אינו חייב באחריותו ועל זה וכיוצא בו נאמר

מעוות
א סמ"ג לאון סס: ב סמ"ג עשין סס:

נשים חייבות במצוה זו וכו'. רבינו ז"ל מפרש מ"ג בפ"ק דקידושין אשה בעלה משמה לא כפירש"י ז"ל שפירש שם אלא כפירוש המוס' ז"ל שפירשו אשה בעלה משמה בשלמי שמה שלו שהחובה מוטלת על בעלה כלומר דמחייב בעלה לשמה בקרבן הוא שמחיל עמו בלוחו הקרבן והכי דייק לישא דצרייחא דפ"ק לחגיגה שהשמהה הוה היא נותנת באיש ובאשה אלמא בגוף הקרבן קאמר כדכתבו שם המוס'. והר"א שהשיג על רבינו ז"ל טעמו דכיון דאין החיוב על האשה אלא על הבעל לא היה לו לומר ונשים חייבות במצוה זו. כן נראה דכדורי לכוונה אבל מ"ג בלשונו אמר אכרסה לא בקרבן משמע דלוי מפרש כפירוש המוס' ז"ל אלא שהוא מפרש שהבעל ה"ל העולותה ולשמהה אכל לא להאכילה ולהקריב עליה שלמי שמה ולפ"ז השגתו על רבינו ז"ל היא יומת חוקה דאין כהן חייב לאשה בקרבן כלל ואפי' בעלה אינו חייב קרבן בעלה וא"כ אין כתוב נשים חייבות במצוה זו אבל דעה רבינו ז"ל כמ"ג:

ג שלמי שמתה לא נתנו בהן חכמים שיעור וכו'. כלומר דכשמהה לא הזכירו שיעור אלא בחגיגה ויראה אכל לא בשמהה ומפני כן ודאי דאין להם שיעור והא דלא הזכירו חולקין זה צרייחא בפ"ק לחגיגה דלמנה ר"י הגלילי אומר שלם מנחות נלוו וכו' ולא אמרו דיש צנמקוס מה שאין בשמהה דלריכין שיעור ובשמהה אין לר"ך כזר מילתו שם המוס' ז"ל דלא כתיב אלא חומרה דלויא כזר ולא בשמים אכל לא כזר: ד מי שלא הקריב ביום הראשון עולת ראייתו ושלמי חגיגתו וכו'. תמוס' כתבו בפ"ק לחגיגה דלויא כחוספתא שהשמהה יש לה משלומין כל ז' ולא כתיבה וחגיגה.

שו"ע או"ח תקכ"ט

ב [יב] (ה.) חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד הוא ואשתו וכניו וכל הנלוים אליו כיצור משמחן הקטנים נותן להם קליות ואגוזים והנשים קונה להם בגדים ונותן להם קליות ממונו * ח [ג'] וחייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר (1) העניים: הגה (*). דין תענית ציוס טוב כמנו צעצת ועיין לעיל סימן רפ"ח:

שערי תשובה

שערי תשובה

(ה.) חייב אדם. עיין בשאגת אריה מסימן ס"ה עד סימן ס"ט העלה דמצוה של שמחת יום טוב הוא מצות עשה מן התורה אפילו בזמן הזה ונוהגת גם בנשים, ואף שאין לנו קרבנות אפשר לקיים בשאר שמחות, ומכל מקום בליל ראשון של יום טוב שאין שמחה לפניו אין מצות שמחה נוהג בו מן התורה רק מדרבנן. ומדברי המג"א סימן תקמ"ו ס"ק ד' נראה שגם לילה ראשונה חיוב

שבט הלוי

ג. ואשר שאל צענין שמחת נשים צרגל דהוא ע"י קנית בגדים ותכשיטים, אם יש לה כבר בגד ליו"ט אם יש עוד חיוב צוה, הנה לכאורה דלא שייך עוד חיוב צוה"ג וישמחה בדברים אחרים.

חוט שני

הקונה בגד לאשתו ליו"ט, צריך שיהא בגד הראוי ליו"ט עצמו, דאם אינו ראוי אלא לחול המועד, אע"פ שיקיים צוה מצות שמחה צוה"מ מ"מ חסר צוה צשמחה ציו"ט. בגדים ותכשיטים נאים שכתב הרמב"ם, נראה דיוצא גם אם קונה לה כלי בית או כלי חכילה נאים לבית ליו"ט, אם היא שמחה בהם.

ודע דגדר המצוה של "אשה בעלה משמחה" אין הוא חיוב להטיב עם האשה, אלא חיוב של מצוה שהבעל צריך לשמחה, שהוא צריך להיות שמח, הוא וצניו ואשתו, והתכלית שמהיה האשה שמחה ע"י שבעלה ישמחה, ואי"ו מחיובי ושיעבודי הכתובה אלא הוא חיוב של מצוה, וע"כ, אף אם האשה מוחלת לבעלה כגון שלא יקנה לה בגדים נאים ליו"ט, לא מועיל צוה מחילה, דזהו חיוב של מצוה וכנ"ל.

והיינו שצדקן כלל השמחה שמוכל האשה לשמוח הוא ע"י בגדי צעונים או מנעלים כמ"ש צציה"ל, וכן הקטנים ע"י קליות ואגוזים, מ"מ אין אלו הדברים שיוכלו לשמוח בלבד, ולכן אם אין לו דברים אלו כפי ממונו כמ"ש הרמב"ם ודאי צריך לשמחם גם בדברים אחרים וה"ה בכל כיוצא בזה, כגון אם כבר יש לאשתו בגדי צעונים ואין לה צורך לקנות חדשים ישמחה בכל מיני שמחות ששמחה בהם.

הא דצריך לקנות בגדים לאשתו לשמחת יו"ט, אין צריך להמתין מלקנות לה עד יו"ט, אלא יכול לקנות אף קודם היו"ט שתלכשנו כשקונה וגם אח"כ תלכשנו ציו"ט, וכמו שרגיל שמכין לה בגד ליו"ט ושמחה בזה כל היו"ט, דאין מצוי שהשמחה תהיה רק בלבישה הראשונה ושזו לא תהיה שמחה צו.

אמרי חן

סימן א

בדין חיוב קידוש וסעודה ביו"ט לנשים

והרבה יש לדבר בזה ולקצר אני לריך עכ"ל, וכ"כ שם עוד ה"פחתי תשובה" צ"ל קפ"ח ס"ו וז"ל ולקמן סי' תקכ"ט הנחתי היסוד בל"ע אשר אדרבה נראה העיקר דמחוייבת לאכול פת ע"ש, וממילא לריכות לחזור בצרהמ"ז, וכן מלאחי בשו"ת שאילת שמואל סי' י"א דחזרות ומזכרות אם שכחה הזכרה בצרהמ"ז ע"ש עכ"ל. הרי מצוה להדיח צ"פחתי תשובה" וצו"ת שאילת שמואל דנשים חייבות בחיוב כבוד ועונג צו"ט, ולכן חייבות באכילת פת צו"ט שהוא בכלל קידוש, וממילא אם נשים שכחו להזכיר של חג בצרהמ"ז חייבות לחזור ולצרך, ופליגי על הגרעק"א, ול"צ פלוגתא.

ובהשמיטה שם צס"ד כ' הגרעק"א וז"ל אלא דמ"מ רוב נשי דידן מחמירין לעלמן וזכירות וזריחות לקיים רוב מ"ע שהז"ג, כגון שופר סוכה ולולב וכן בקידוש יו"ט והוי כקיצלו עליהו עכ"ל, ומדכ"ל קידוש של יו"ט צהדי מ"ע שהז"ג דנשים פטורות לגמרי, ורק קיצלו עליהו בתורת מנהג כשופר סוכה ולולב, מצוה להדיח צדעת הגרעק"א דנשים פטורות מקידוש דיו"ט לגמרי ואפי' מדרבנן. אכן ישוין צשו"ע התניא סי' רע"א סעיף ד' דכתב וז"ל הקידוש צו"ט הוא מד"ם ואעפ"כ יש לו כל דיני קידוש של שבת לכל דבר עכ"ל. וצ"ע ה' שם כתב וז"ל נשים חייבות בקידוש היום צצנת מה"ת וצו"ט מד"ם, יאע"פ שכל מ"ע שהז"ג נשים פטורות ממנה, בקידוש היום חייבות שנא' "זכור את יום" וגו'" וגאמר "שמיר את יום וגו'" כל שישנו צשמירה ישנו צזכירה והואיל והנשים מוזכרות צשמירתו להשמר צו

א) הנה צשו"ת הגרעק"א סי' א' ובהשמיטה שם, חדיש לן דנשים פטורות אפילו מדרבנן צמלות כיבוד ועונג יו"ט, מ"ש דהוי מ"ע שהז"ג דנשים פטורות, ואע"ג דלדעת הלח"מ צדעת הרמב"ם נשים חייבות מה"ת צשמחה, מ"מ צמלות עונג הן פטורות, ומשו"ה נשים אינם מחויבות באכילת פת צו"ט, דאכילת פת הוא מדין כבוד ועונג, ואינו מלד חיוב שמחה, ולכן העלה הגרעק"א לדינא דאם אשה שכחה להזכיר של חג בצרהמ"ז, היינו שכחה יעלה ויבוא בצרהמ"ז דיו"ט, אינה לריכה לחזור ולצרך מכיון דאינה צמלות כבוד ועונג, דהא יו"ט גבי דידהו כמו ר"ח לגבי דידן, זולת צליל ראשון דפסח דמחוייבת צמלה, וכן צצנת אם שכחה לומר ר"ה דמחוייבת צמ"ע דקידוש לריכה לחזור ולצרך עיי"ש.

אכן צספר "פתחי תשובה" על שו"ע או"ח [להגאון ר' ישראל איסר איסערלין זלוק"ל מו"ל דוילנא] לסי' תרכ"ט סק"א כתב ע"ז וז"ל, ותמיהני דא"כ צטל ממנה גם כל הדין דאיסור אכילת צו"ט כמ"ש צמו"ק דף י"ד, צ, דהוא מקרא ד"ושמחת צחגך", ומשנה שלימה שנינו מו"ק דף כ"ח, צ, נשים צמועד לא מטפחות ע"ש. אצל העיקר נראה להיפוך דכל דין עונג השייך צצנת דהיינו אכילת פת חייבות גם צו"ט לדברי הכל והוא בכלל קידוש כמ"ש הר"ן פרק כל כחצי (צצנת קי"ז, צ), וכן צצעת שתי ככרות חייבות גם צו"ט כיון דהוא זכר למן ואף הן היו צאותו הנם, וכל עיקר המחלוקת צענין שמחה הוא על דבר הנוסף צו"ט יותר מצצנת כגון שלמי שמחה בזה פליגי

סוגיא ב'

- משמעות הרמ"א הוא שיש חיוב חינוך רק בדאו'. אכן המג"א הסביר שיש חיוב אפילו במצות דרבנן וכוונת הרמ"א שאין ב"ד מצווה למחות רק באיסור דאו'. אכן בהגהות חת"ס דייק מגמ' שלנו לכ' שאין חיוב חינוך במצות דרבנן. וזה שלא כדעת הקיצור שו"ע. וכן הובא במשנה הלכות שפשוט שחייב במצות דרבנן.
- וע' בתשובות והנהגות שהקשה איך מקיים קטן במצות שצריכות כוונה. ובחוט שני הסביר שאע"פ שחינוך רק מצוה דרבנן אכן כן הוא רצון התורה.
- רמ"א או"ח רי"ס שמג'
- מג"א שם ס"ק ב'
- הג"ה חת"ס שם
- קיצור שו"ע סי' קסה
- משנה הלכות חי"א שיב'
- תשובות והנהגות ח"ב או"ח רפא'
- חוט שני שבת ח"ד עמ' רעד'

רמ"א ומג"א

מ"ז מגן דוד

אורח חיים שמג הלכות שבת

שצב מגן אברהם נ"י

שמוג וּמִלְתָּא לַנְּפִיק מִיְיָה חוֹרְבָה, כְּגוֹן תְּקִיעַת שׁוֹפֵר שֶׁהָקוּל שֶׁמִּשְׁמַע לְרַבִּים וַיִּצְוָה לְתַקּוֹעַ בְּשַׁבָּת, צִית דִּין מִנְּוִיָן לְהַפְרִישׁוּ (ר"ן פרק ג') [7] לְרֵאשׁ הַשָּׁנָה ט, ז ד"ה וְהִנֵּימ'. וְכַתֵּב הַבִּיחָ [עמוד תקס"א דבור ראשון] לְגַבִּי טוֹמַאֲה מִנְּוִיָן לְהַפְרִישׁוּ אֲפִילוּ לֹא הִגִּיעוּ לְחִינוּךְ. אֲבָל דַּעַת רַמְ"א צִוִּי' סִימֵן שַׁע"ג [סעיף א] לְדִין מִנְּוִיָן לְהַפְרִישׁוּ, וְכֵן דַּעַת רֹב הַפּוֹסְקִים וּפְשָׁטָא דְגַמְרָא [יבמות קיד, א] : א אֲבִיו מִצְוֹה. [1] אֲבָל אִמּוֹ אֵינָה מִצְוֹה, וְכֵן הוּא צְנוּר דָּף כ"ט [ע"א] וְכַתּוּמָה דֶּשֶׁן סִימֵן ל"ד. וּמַעֲשֵׂה דֵהִילֵי בְּסוֹכָה דָּף ז' [ע"ב] שֶׁהוֹשִׁיעָה צִנִּיה בְּסוֹכָה, ע"ש, הִיא הַתְּמִירָה עַל עֲמָה (תְּשׁוּבָה מֵהַר"מ מְרוֹטְנִיבּוּר דְּפוֹס קְרִימוֹנָה סִימֵן ר'), עֵינֵן סִימֵן תְּרִי"ו [סעיף ב]. וּמִשְׁמַע צְנוּר דִּלִּין מִחוּיצַ לְחֵןךְ צָמו, ע"ש. וְכַתּוּסְפוֹת צְנוּר [כח, ז ד"ה בּוּן] הִקְשׁוּ מֵאִי שֶׁנֶּאֱדָר דְּבִיּוֹס הַכִּיפּוּרִים מִחוּיצַ לְחֵןךְ צָמו, ע"ש. וְאִפְשָׁר לְכָל הַמִּצְוֹת דְּמֵי לְיוֹס הַכִּיפּוּרִים וְכִרְיָךְ לְחַנְכָּה, וְכֵן הוּא בִּלְקוּט [שְׁמַעוּיָן] אֲמוֹר דָּף קַע"ח ע"ג [רמז תרס"ז].

ב מֵאִיסוֹר דְּאוּרִייתָא. בְּאִמַּת אֲפִילוּ בְּאִיסוֹרָא דְּרַבֵּן חִיבָה אֲבָל לְחַנְכוּ, כְּדִאִיתָא בְּסִימֵן ק"ו סַעִיף ז' וְכַתּוּבָה דוֹכַח, אֲלֵא שֶׁאִם לֹא הַפְרִישׁוּהוּ אִין צִית דִּין מוֹחִין צִידו, אֲבָל בְּאִיסוֹר דְּאוּרִייתָא צִית דִּין מוֹחִין צִידו הֲאֵב לְהַפְרִישׁוּ (צ"י ריש סִימֵן ז' עַמּוּד תְּקַס דְּבוֹר רֵאשׁוֹן).

וְכַתֵּב בְּאִיסוֹר וְהִתֵּר הָאֲרוּךְ שַׁעַר מ"ח [גין ט] דְּדוֹקָא בְּחִינוּךְ דְּבוֹר הַבְּנָה, אֲבָל לֹא צִר הַבְּנָה לִית לָן צָה, דֵּהֵא יוֹנֵק אֲפִילוּ מִבְּהֵמָה טוֹמַאֲה [יבמות קיד, א], עכ"ל. וְעֵינֵן צִוִּי' סִימֵן פ"א סוֹף סַעִיף ז' [בַּהֲגָה]

שמוג (א) מֵאִיסוֹר דְּאוּרִייתָא. כַּתֵּב זֶה עַל פִּי תִירוּךְ צ"י [עמוד תקס דבור ראשון] צְרַמְצ"ס, דֵּהִינּוּ שֶׁהַרְמַצ"ס [שבת כד, יא] כַּתֵּב בְּאִיסוֹר דְּרַבֵּן אִין צִית דִּין מִנְּוִיָן לְהַפְרִישׁוּ, וְכֵן אִם הִיטָמוּ אֲצִי אִין מִמְחִין צִידו, וְהִקְשָׁה הַטּוֹר [שס] דְּגַמְרָא [יבמות קיד, ג – קיד, א] מִשְׁמַע אֲפִילוּ אִיסוֹר דְּאוּרִייתָא, וְתִירוּךְ צ"י צָס חֲמִיו דֵּהֵא דְנִקְט רַמְצ"ס אִיסוֹר דְּרַבֵּן הִינּוּ מִשׁוֹס סִיפָא לְדִין מִמְחִין צִיד אֲצִי, הֵא דְּאוּרִייתָא צִית דִּין מִמְחִין צִיד אֲצִי, וְעַל פִּי זֶה כַּתֵּב רַמְ"א כֵּן דְּדוֹקָא מֵאִיסוֹר דְּאוּרִייתָא. וְלֹא נִהִירָא, דְּדוֹקָא לְעִנִּין שִׁלְטָןךְ צִית דִּין לְמַחוּת צִיד אֲצִי מִחֲלָק צ"י כֵּן, אֲבָל לְעִנִּין אֲבָ עֲמָמוּ דְנִקְט הַשׁו"ע וְדֵאִי כִרְיָךְ הוּא לְגַעוֹר צו אֲפִילוּ בְּאִיסוֹר דְּרַבֵּן, וְכֵן כַּתֵּב צ"י [בְּשׁו"ע] בְּסַמוּךְ ח"ל, וְכֵן אִיסוֹר לְהַרְגִילוּ בְּחִלוּל שַׁבָּת וּמוֹעֵד אֲפִילוּ דְּבַרְבִּים שֶׁהֵן מִשׁוֹס שְׁבוּת, עכ"ל. [2] דֵּבִי"ה הִצִּיָא כֵּן [שס ד"ה זע] מֵה שַׁכַּת הַטּוֹר צִוִּי' סִימֵן שַׁע"ג [עמוד רסו] לְעִנִּין טוֹמַאֲת מֵה שֶׁאֲצִי כִרְיָךְ לְהַפְרִישׁוּ, וְכַתֵּב צ"י [עמוד תקס"א מִד"ה וי"ג] טַעֲמוּ, דֵּאִף עַל גַּב דְּכַפְרָק תְּרַש [יבמות קיד, א] [מִשְׁמַע] [3] דְּדוֹקָא לְעִנִּין לֵלֵא לְטַמְאֻתוֹת צִידִים אֲמַרִינֵן שֶׁכִּרְיָךְ לְהַזְהִיר הַגְּדוּלִים עַל הַקְּטָנִים, הִינּוּ מִקְמֵי דִידְעִינֵן הַג' לְמוֹדִים דֵּהִינּוּ טוֹמַאֲה וְדָס וְשֶׁרְצִים, אֲבָל אַחַר שֶׁנִּתְגַּלּוּ לָנו הוּא לִיה תְּרִי כְּתוּבִים הַבְּאִים כֹּחֵד וְאִין מִלְמַדִּין. וְאִף עַל גַּב דְּעִבִּיד בְּגַמְרָא כְּרִיכּוֹתָא, הוּא לֹא דוֹקָא, דֵּאִי"כ נִכְתּוּב רַחֲמַנָּא נְבִילָה וְטוֹמַאֲה כו'. וְהִימָה עַל זֶה, דֵּאִם הַכְּרִיכּוֹתָא לֹא דוֹקָא וְהוּא לִיה שְׁנֵי כְּתוּבִים וְאִין מִלְמַדִּין, גַּם כֵּן [4] קֶשָׁה לְכַתּוּב רַחֲמַנָּא נְבִילָה

הג"ה חת"ס

שמג א (ט"ז ס"ק א) אפילו באיסור דרבנן. נ"ב, כן משמע בחוספות ראש השנה דף ל"ג ע"א [ר"ה תניא]. אבל בלשון הש"ס בחגיגה דף ו' ע"א משמע כהרמ"א: (חתם סופר)

קיצור שו"ע

קסה דין חינוך קטנים וקצת דיני מלמד. ובו ט"ז סעיפים.

א כל אב חייב לחנך את בניו הקטנים בכל המצות, בין במצוה דאורייתא בין במצוה דרבנן, כל מצוה ומצוה לפי דעת הקטן והקטנה^(א) וכן להפרישם מכל דבר איסורי^(ב) כמו שאמר הכתוב: חנוך לנער על פי דרכו וגו' ואם לא יוסר בדברים יכהו בשבט וכדומה, אבל לא יכהו מכות אכזריות כמו השוטים, וכל ערום יעשה בדעת, וביותר צריכין להשגיח עליהם שלא ידברו שקרים, וללמד לשונם דבר אמת. ולהרחיקם מן השבועות, ודברים אלו מוטלים על האבות ועל המלמדים^(ד).

ב הגעת זמן החינוך למצות עשה, הוא בכל תינוק לפי חכמתו והבנתו, כגון היודע מענין שבת, חייב לשמוע קידוש והבדלה וכל כיוצא בזה, והחינוך במצות לא-תעשה, בין בדאורייתא בין בדרבנן, הוא בכל תינוק שהוא בר הבנה, שמבין כשאומרים לו שזה אסור לעשות, או אסור לאכול^(ה) ויש לחנך הקטנים שיענו בבית הכנסת אמן ושאר הדברים, ומשעה שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעולם-הבא^(ו) וצריכין לחנכם שיעמדו בבית-הכנסת באימה וביראה, אבל אותם שהם רצים ושבים ומבלבלים מוטב שלא להביאם^(ז).

משנה הלכות

ז"ל, ותייב צנטילת ידים, צעירוצין, וצצרכת הנהנין, וכן בכל שאר מצות דרבנן.

ומיהו לענין תקנת חז"ל בקטן כתב רש"י נדה מ"ו ע"ב ד"ה איסורא נמי ליכא חז"ל אבל בקטנותו לא באו לאסור עליו דקטן לאו בר קבולי עליה תקנתא דרבנן הוא וכן כתב הרמב"ם ז"ל, וז"ל דרש"י לשיטתו שכתב צרכות דף כ' דמצות חינוך הוא על האב לחנך את הקטן ואין על הקטן דין חינוך וכן כתב הרמב"ן במלחמות צרכות דף כ' להדיא דחינוך מצוה דאציו הוא ע"ש וצר"ן מגילה י"ט ע"ב ומיהו צתשובה אחת בצפרי (משנה הלכות ח"ג סי' רכ"ט) הראתי מרש"י סוכה ל"ח ע"א דקטן חייב בחינוך מדרבנן וז"ל ומיהו פשוט דדין חינוך שייך במצות דרבנן כמו דאורייתא ועיין מקרי מש"כ עוד בצפרי משנה הלכות ח"ה סי' י"ב (ועיין מקרי לז א"ח סי' ז"ט).

חינוך לקטן במצות דרבנן

ג' סיון התשכ"ז בני יצו"א

מע"כ האי צורב עוסק בחוקי חורב וכו' כש"ת אברהם מייזילם הי"ו.

אחדשה"מ. צדצר שאלתו אי תקנו ענין חינוך לקטן גם צמצוה דרבנן או דוקא דאורייתא.

ולפענ"ד הנה מפורש דקטן מדליק צנר חנוכה וקורא צמגילה ועיין ש"ע א"ח סי' תרפ"ט ס"ב ושומה ארבע כוסות ואלדצה ל"א שס צש"ע קטן שהגיע לחינוך כתצו דמוזיא את הגדול צהדלקת נר חנוכה ומיהו עיין ש"ע שס סי' תרע"ד ס"ג וצרמ"א שס וכצרי האריכו צוה האחרונים

שו"ת תשובות והנהגות

שיהא בר חינוך להבין שזהו מצוה דאל"כ וודאי דחינוך דשמיעת שופר קדים).

→ **ונסתפקתי** קטן כשחייב במצוה מדרכנן, ולהפוסקים שהוא בעצמו חייב, ולא רק מצוה על אביו לחנכו, הלוא מצוות צריכות כוונה, ואפילו דרבנן צריך כוונה וכמבואר בביאור הגר"א (עיין במ"ב סימן ס' ס"ק י'). האם קטן צריך לכוון לצאת דוקא בכל מצוה דרבנן, או עיקר מצות חינוך במעשה המצוה שיתרגל לקיים מצוות ולא צריך לזה מצד הקטן כוונה, ולא מחנכין אותו לכך, רק שיקיים המצוה, ולכן קטן שמקיים מצוה אין צריך לכוון לצאת חובתו דהיינו מצד חינוך, אלא מקיים המצוה ודי בכך, ומיהו מסברא אמינא כיון שקטן מוציא בדרכנן, ע"כ דהיינו שהוא חייב במצוה מדבריהם עם כוונה לצאת ולכן כשמכוין להוציא אפילו גדול בדבר שבדבריהם, מוציא, כיון שבדרכנן גם הקטן מיקרי בר חיובא עם כוונת המצוה וכתבאר.

ומעתה לעניינינו יוצא שאי אפשר לחייב קטן במצוה כמו שופר שצריך כוונה, אלא כשהוא בן דעת שיודע שזהו מצוה וצריך לכוון לצאת, וזהו בגיל מאוחר ולכן הפוסקים סתמו ולא פירשו דזמן החינוך דשופר הוא מוקדם מאד, אלא הזמן כשיכול לכוון לצאת שמבין, ובלאו הכי לא שייך בו חינוך למצוה.

ומיהו במק"א ביארנו שבדין קטן במצוות איכא תרי ענינא חדא הקטן גופא נתחייב מצות חינוך, ועוד האב מצווה לחנכו שיתרגל במצוות וכדכתיב "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה" ובחיוב דהקטן עצמו שייך כוונה, אבל בחיוב האב לחנכו הוא קודם לכך משראוי לעשיית המצוה ומבין שזה מצוה אף שאין לו כוונה כראוי לקיים בזה מצות השי"ת, ואכמ"ל.

שהכל חייבין בשופר לאתויי קטן שהגיע לחינוך, ולדעת רש"י שם זמן החינוך תלוי בעיניו יוה"כ והיינו כבן תשע או עשר שמחנכין אותם להתענות לשעות, וכן מפורש בפירוש רבינו גרשום שם. והקשו בתוס' שם שיוה"כ שהוא להתענות שאני, והיינו דלעולם זמן חינוך מוקדם טפי, אלא שקודם לכן אין מחנכין לתענית מחשש שיזיק לו, ולכן פירשו התוס' שם שכל מצוה יש בה שיעור חינוך לפי דרכו, כמו בלולב בשיודע לנענע, וסוכה בשאינו צריך לאמו, ותפילין כשיכול לשומרן, ולפי"ז לכאורה בשופר זמן החינוך הוא כשיכול לשמוע. ודבר זה תמוה שלשמוע שופר אפילו תינוק יכול לשמוע, וראוי לדבריהם לקיים המצוה, ואטו נימא דמיד כשיכול לשמוע חייבין להביאו לבית הכנסת לצאת מצות שופר, ואם כן צ"ע מהו הזמן שקטן חייב לצאת מצות שופר.

אמנם נראה דאף שקטן חייב במצוות כשראוי לכך, היינו כשמבין ענין מצוה שזהו מ"ע מה"ת, אבל כשאינו מבין מהו מצוה, לא שייך עוד גדר חינוך. וכן מבואר להדיא במ"ב סימן שמ"ג סק"ג ע"ש, וא"כ ברמב"ם (פ"ו במצה ה"י) דכתב דקטן שיכול לאכול כזית פת מחנכין אותו במצות מצה, נראה דהיינו גם כשמבין שהוא מצוה, ואם כן השיעור בשופר הוא כשיודע מהו מצוה (ולא נתברר בדיוק השיעור אבל כנראה בבן כארבע - חמש כבר שייך למצוה דבבן חמש ושש חייב בסוכה משום דחשיב אינו צריך לאמו, הרי דמעיקר דין חינוך להבין שזה מצוה, אי לאו דבעי' אין צריך לאמו היה הזמן קודם לכן), ואם כן צריך לזוהר בילד בן ארבע או קודם, שישמע התקיעות כדי לקיים מצות היום. (וע"ע בתוס' שם בערכין דכתבו "כגון שהגיע לחינוך שמירת שבת אבל לא הגיע לחינוך תקיעת שופר" והרי דעכ"פ צריך

מזואר דיש למנוע ולהפריש את הקטן מאיסור, וכשם שבאיסור ספינן להו צידים אין חילוק צין אם אציו ספי לו או אחר ושניהם אסורים לספות לו מדאורייתא. ה"ה צהוה אמינא דצית דין מצווין להפרישו, ה"ה לאחרים.

ולמועשה דעת הרשב"א ציצמות שס דאין צית דין מצווין להפרישו, וכ"כ הרמב"ם [ה]. וכ"ה צשו"ע כאן. וע"ע להלן.

חינוך דרבנן - "תורת אבן"

קיי"ל דחינוך דרבנן הוא מדתנן צמס' סוכה [ז] קטן שאינו צריך לאמו חייב צסוכה. וצגמ' [ז] ת"ר אזרח זה אזרח. האזרח להוציא את הנשים, כל לרבות את הקטנים. ושם [ח] והתנן נשים ועצדים וקטנים פטורין מן הסוכה, לא קשיא, כאן צקטן שהגיע לחינוך כאן צקטן שלא הגיע לחינוך. ופריך, קטן שהגיע לחינוך מדרבנן הוא, ומשני, מדרבנן וקרא אסמכתא צעלמא.

עוד צמס' חגיגה [ט], כל זכורך לרבות את הקטנים, והתנן חוץ מחש"ו, לא קשיא כאן צקטן שהגיע לחינוך וכו', ופריך, הגיע לחינוך דרבנן הוא, אין ה"ו וקרא אסמכתא צעלמא.

ודע דהא דאמרינן חינוך דרבנן, הוא רק לענין שנתחייצנו מדרבנן לחנך את הקטנים צאופן פרטי, על המצוות ועל מניעת העצירות מן הקטנים וכדתנן [י] קטן היודע לנענע חייב צלולצ וכו', אצל צאופן כללי ודאי שרצון התורה שהקטנים יהיו מחונכים ולא יגדלו עד צר מצוה כפורקי עול, והדברים מוכרחים מכמה מקומות. צמס' מכות [יא] איתא לענין רוצח צשווג דחייב גלות, מה

חטיצת עצים רשות אף כל רשות יצא האצ המכה את צנו והרב הרודה את תלמידו ושליח צית דין וכו', ופריך לימא כיון דאילו גמיר לאו מצוה [להכותו, רש"י] השתא נמי לאו מצוה, ומשני, התם אע"ג דגמיר מצוה דכתיב [יב] יסר צנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך, ע"כ צגמ'. והנה דאף דהפסוק הוא מדברי קבלה מ"מ ילפינן מיניה שהאצ שמכה את צנו כדי לחנכו ומת הרי הוא פטור מגלות כיון דחשיב דעוסק צמצוה, ואף דחינוך דרבנן וחיוצ גלות הוא מן התורה, על כרחך שיסוד מצות חינוך צאופן כללי הוא מן התורה ומשו"ה חשיב עסיק צמצוה דפטור מן הגלות, ורק מדרבנן נתחייצו צאופן פרטי על מה לחנך ומתי.

ובדד"ז מותר להכות את צנו קטן כמ"ש צמשלי [יג] חושך צצטו שונא צנו. ואף דהמכה לאדם מישראל עובר משום לא תוסיף, והרי חינוך מדרבנן והיאך מותר להכות צנו לחנכו, אלא על כרחך דיסוד ושורש חינוך הוא כוונת ורצון התורה וכנ"ל. וזה צכלל מש"כ [יד] כי ידעתיו למען אשר יצוה את צניו ואת ציתו אחריו ושמרו דרך ה' וגו' [טז].

זאת ועוד, ממה שאסרה תורה לא תאכילום להזהיר גדולים על הקטנים [טז] שלא לספות לקטן איסורים, ואף דהצווי הוא על הגדול ולא על הקטן, מ"מ ודאי דתכלית הלאו דלא תאכילום הוא לא מצד הגדול אלא מצד הקטן שלא יאכל ויעשה איסורים, ויהיה מאיזה טעם שיהיה שאסרה תורה להזהיר גדולים על הקטנים מ"מ על כרחך שזוהי כוונת התורה שהקטן לא יעשה איסורים אף שהקטן פטור מכל מצוות וחיוצי התורה,

מ"מ רלון התורה שהקטן לא יעשה איסורים רק דרחמנא חס עליה מלהעניש את הקטן כדאמרין בסנהדרין [י].

ויסוד חינוך הילדים באופן כללי שהוא כוונת רלון התורה ומבואר גם ממה דאמרין בסוכה ובחגיגה [מובא לעיל]

דחינוך דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. ועיין מה שכתב הריטב"א מהרמב"ן במס' ר"ה [יח] וז"ל, ברם צריך את למידע דכל מאי דאמרין בכל דוכתא שבות דרבנן לאו למימרא שאין לנו שבות מן התורה כלל דא"כ נמצאת שבת כחול מן התורה שהחנויות פתוחות ואולרות תבואה ויין ומטלטלין חפצים מצית לבית דרך כרמלית ומודדין ושוקלין ומונין, ואינו צדין שאסרה תורה הולאה כגרוגרת והתירה העמל הגדול הזה שאם כן אין זה יום מנוחה, אלא כך עיקרן של דברים כי בכלל מצות עשה שבות של תורה לשבות ממלאכות, יש לשבות מכל שבות דרך כלל שלא לעשות שבת כחול, אבל בכל פרט ופרט כי עבד ליה וזהיר באיך דלא הוא שבת כחול הוא שבות דרבנן, נמצא שיש לשבות עיקר מן התורה, ולפיכך העמידו בו חכמים דבריהם במקומות הרבה לדחות מצוה של תורה, וזו מרגליות שצדינו מרבינו הרמב"ן מפי מורנו ז"ל [יט].

עוד כתב הריטב"א [כ] וז"ל, כל מה שיש לו אסמכתא מן הפסוק העיר הקב"ה שראוי לעשות כן, אלא שלא קבעו חובה ומסרו לחכמים, וזה דבר צרור ואמת, ולא כדברי המפרשים האסמכתות שהוא כדרך סימן שנתנו חכמים ולא שכונת התורה לכך ח"ו, ישתקע הדבר ולא יאמר שזו דעת מינות

הוא, אבל התורה העירה צדק ומסרה חיוב הדבר לקבעו חכמים אם ירצו כמ"ש ועשית ע"פ הדבר אשר יגידו לך, ולפיכך תמצא

החכמים נותנין בכל מקום ראייה או זכר או אסמכתא לדבריהם מן התורה כלומר שאינם מחדשים דבר מלצם, [וכן] וכל תורה שבע"פ

רמוזה בתורה שצכתב שהיא תמימה וח"ו שהיא חסרה כלום, עכ"ל. וזה"ל לענין חינוך הקטנים, גילתה לנו התורה במצות סוכה ובמצות חגיגה, שרלון התורה שחכמים יתקנו את הדברים האלו, כיון שיש לזה אסמכתא מן התורה [כא].

נמצא לפי"ז, דאף להנך ראשונים דאשה פטורה מלחנך את צנה [כב], הני מיילי בחינוך דרבנן שהוא חיוב לחנך באופן פרטי את הקטנים במצוות, אבל חינוך ליראת שמים ודאי שמוטל גם על האם, וזהו "אל תטוש תורת אמך", ומסתברא דכולם חייבים צוה, ויותר מוטל על המתעסקים בפועל עם הקטן.

שיעור החינוך במצות עשה ובמצות לא תעשה

(ב) אביו מצווה. במ"צ [כג] כתב, ודע דשיעור החינוך במצות עשה הוא בכל תינוק לפי חריפותו וידיעתו בכל דבר לפי ענינו, כגון היודע מענין שבת חייב להרגילו לשמוע קידוש והצדלה, היודע להתעטף כהלכה חייב צליית וכו', אבל החינוך בלא תעשה צין של תורה צין של דבריהם הוא בכל תינוק שהוא צר הצנה שמצין כשאומרים לו שזה אסור לעשות, או לאכול, אבל תינוק שאינו צר הצנה כלל אין אצו מצווה למנעו

דף ז.ז-ז:

סוגיא א' בענין שיעור של חסר בגופו
סוגיא ב' דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין

- תד"ה גמילות חסדים
- חוט שני ח"ג עמו' תקז'
- אהבת חסד פ"א אות ד'
- אגר"מ אבה"ז ח"ד כו' אות ד'
- שיחות הסבא מסלבודקא עמו' תקיג'
- תוס' הביא את דברי הירושלמי שבגופו אין שיעור של חסד אבל בממונו יש שיעור. וע' בחוט שני שהקשה שאם באמת אין שיעור בחסד יתחייב כל היום לבקר חולים וכדומה וע"ע מה שהגדיר מצות אחרות ועד כמה הולך גדר חיובם.
- וע' מהח"ח שמצות הלווה אינה כצדקה אלא כחסד ולכן אין לו שיעור.
- וע' בהאגר"מ שיש שיעור של חסד בתורה ג"כ והוא לכ' מעשר.
- וע' בשם האלטר שיש חיוב חסד אפילו בבעלי חיים.

תוספות

גמילות חסדים. צירושלמי'
הדא תימא בגופו חבל
בממונו יש לו שיעור וזיקור חולים
דאין לו שיעור כדאיתא בנדרים (דף
לט:) הוי בכלל גמילות חסדים:

חוט שני

"כבר את ה' מהונך"

א. ברמ"א או"ח [א] כתב, מי שאין לו אתרוג או שאר מצוה עוברת, אין צריך לבזבז עליה (א) הון רב, וכמו שאמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, אפילו מצוה עוברת (הרא"ש ורמב"ם ירוסם נ"ג ס"ג), ודוקא מצות עשה, אבל לא תעשה יתן כל ממונו קודם שיעבור (הרשב"א וראש"ד) (ועיין לקמן סוף סימן תרנ"ח בהג"ה):

חוט שני

לדחוק עצמו ולשתות לקיים מצות ארבע כוסות.

ובמ"ב [ד] מפני שמזיקו, ר"ל שמנטער צשתייתו וכואב צראשו מזה, ואין בכלל זה כשיפול למשכב מזה, ובשעה"ל שם, דאם נופל למשכב אין זה דרך חירות, עיי"ש.

מבואר דלולי טעם של דרך חירות, חייב לקיים המצוה אף אם מחמת קיום המצוה יפול למשכב.

ועיין בטורי אבן עמ"ס חגיגה [ה] שכתב, אלו דברים שאין להם שיעור הפיאה והציורים וכו', אבל יש קצבה ושיעור למצותן ואם רצה שלא להוסיף הרשות בידו, אבל תלמוד תורה עיקר מצוותו וחיוצו אין לו שיעור אלא מחויב ללמוד יום ולילה כפי כוחו, וכן גמילות חסדים דמוקי לה בגופו, נראה דדמי לתלמוד תורה דאין לו שיעור לעיקר שיעור מצותו, עיי"ש.

בחיי אדם [ו] כתב, ואם צריך לעקור מציתו לילך לעיר אחרת לקיים המצוה, צ"ע. ובנשמת אדם [ז] כתב, ונראה לי דאין צריך לעקור מציתו לעיר אחרת לקיים המצוה, אפילו מצוה דאורייתא והיא עוברת כתקיעת שופר ולולב, וראה מהא דר"ה דף ל"ד וש"ע סי' תקצ"ה, היו לפניו צ' עירות

"כבר את ה' מהונך"

(א) הון רב. תנן במס' פאה [ב] אלו דברים שאין להם שיעור הפאה וכו' וגמילות חסדים ופירש הרמב"ם בפיה"מ, וז"ל, ושם זה חל על שני סוגי מצוות, האחד מהם חזרת האדם עם ישראל בממונו, כגון הלדקה ופדיון שבויים, והשני חזרת האדם עם ישראל בגופו, כגון נישום אצלים וליווי מתים ולהיות צחתונות וכיוצא בזה, ומה שאמר כאן שגמילות חסדים אין לה שיעור, כגון בהשתתפות האדם בגופו, אבל שיתופו בממונו יש לו קצבה והוא חמישית ממונו.

וזי"ל הר"ש, והא דלא תנא נמי כבוד אב ואם, משום דאי בגופו בכלל גמילות חסדים ואי בממונו למאן דאמר משל אב היינו בגופו, עיי"ש.

המבואר דגמילות חסדים שבגופו אין לה שיעור.

ואם כן לפי"ז במצוות שבגופו אין לו שיעור. וצ"ע מה הגדר בזה שגמילות חסדים אין לה שיעור, אם כן לפי זה המתגורר בעיר שיש בו בית חולים האם יצטרך כל יום לצקר שם את כל החולים.

והנה צשו"ע הל' פסח [ג] איתא, מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו או שונאו, צריך

שער הציון

[א] סי' תרנ"ו סעיף א': [ב] פרק א' משנה א': [ג] סי' תע"ג סעיף י': [ד] ס"ק ל"ה: [ה] ז' ע"א: [ו] כלל ס"ח דין י"ט: [ז] ס"ק ג':

מכן זהגיע זמן המלוה הרי הוא חנוס, וכגון שלא יהיה לו סוכה או מלה ויאמר שהוא חנוס, דהן חנוס הוא חנוס כלפי מלות סוכה ומלה מ"מ ציטל בזה את חיוז שמירת המלוות שחייב האדם באופן כללי לשמור את התורה [יא] [יב], עיי"ש:

לְהוֹצִיא אָדָם יֶשֶׁן מִן הַסּוּכָה

אדם שהוא ישן, היו שדנו אם מותר להוציאו מן הסוכה, כדי שאחרים יישנו בסוכה, ויש שטענו שאדם ישן הוא חנוס, ויש שטענו שיסן פטור מכל המלוות.

והגה צשו"ע הלכות ק"ש [יג] מובא מהרש"צ א שחם היה ישן מלערים אותו ומעירים אותו עד שיקרא פסוק ראשון, עיי"ש. מבואר שיסן חייב במלוות ולא דנים אותו כחנוס, וכל שכן שלא דנים אותו כפטור מן המלוות. ואע"פ שאין לו בחירה בזמן שהוא ישן, אבל מה ששכב ליסן ידע ששוכב ליסן בסוכה הרי כל זמן שהוא ישן זהו המשך לתחילת שינתו בסוכה, ובדאי מי שמוציא אותו אדם ישן מן הסוכה, הוא מצטל ממנו מלות עשה לסוכה דודאי הוא חייב בכל המלוות ואסור לעשות כן [יד].

באחת תוקעין ובאחת מזרכין כו', ואי סלקא דעתך שזריך לעקור ממקומו קשה היאך ימלא עיר שמזרכין ולא תוקעין והלא זרכין לעקור ממקומו לילך לעיר שתוקעין, אלא על כרחך דאין זריך לעקור.

והוסף שם, ועוד מטעם אחר נראה לי דאין זריך לילך מביתו, דהא קודם יום טוב לא חל עליו כלל המלוה עד יום טוב ואז אי אפשר יותר מתחום, עיי"ש.

אך עיין מש"כ צ"חוט שני" [ח] בענין שאסור לאדם להכניס את עצמו למצב של חילול שבת באונס של פיקוח נפש, ובתוך הדברים כתב, מ"מ אפשר שיש בזה את הענין של החיוז בשמירת המלוות בכללות וכמ"ש ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם [ט], ושמרתם את חוקותי ואת משפטי [י] ועוד כיוצ"ב, והיינו שהאדם המחוייב לקיים את המלוות מצווה גם כן לדאוג ולהתכוון למלוות אף קודם זמנם כדי שיוכל לקיימם כהלכתם בזמנם, כגון שמוטל על האדם לעשות סוכה קודם חג הסוכות וכן לאפות מלות לפסח אף שעדיין לא הגיע זמן המלוה [אם אינו רוצה לאפות כליל יו"ט א' של פסח], ואין לאדם לומר קודם זמן המלוה כיון שעדיין לא הגיע זמן המלוה עדיין לא מוטל עליו חיוז להכין עצמו למלוה ולאחר

שער הצייון

[ח] שבת חלק א', עמ' ס"ט: [ט] ויקרא י"ט, ל"ז: [י] ויקרא י"ח, כ"ו: [יא] ומהאי טעמא אין לעשות פעולה או להכניס עצמו למצב של אי קיום המלוות, וכגון אין לקחת כדור שינה או סמי הרדמה לפני זמן קיום מלות אכילת מלה וכדו'. וכן מוטל על האדם לדאוג לפני שהולך ליסן שיתעורר בזמן של קיום המלוות כגון ק"ש ותפילה, ואל יאמר שכיון שהוא ישן הרי הוא חנוס: [יב] וביסוד דינא דאיכא חיוזא מה"ת דשמירת המלוות באופן כללי וכנ"ל, הוא היסוד למה שכתבו התוס' במס' ביצה כ"ה ע"ב ד"ה אורת, על מה דאמרו שם דרך ארץ שלא יאכל צפר קודם הפשט

ד וְכַמָּה יִהְיֶה הַשְּׁעוֹר שְׁחִיבָה הַתּוֹרָה לְהִלּוּת אִישׁ לְרַעְהוּ, לֹא מְצֹאתִי
בְּעֵינַי מִפְּרֵשׁ בְּדַבְרֵי חֲכָמֵינוּ זְכוֹרֵנוּם לְבָרְכָה שְׁעוֹר לְזֶה. וְאֵין לְלַמֵּד לְזֶה
מִן צְדָקָה, דְּשֵׁם הַשְּׁעוֹר לְכָל הַיּוֹתֵר הוּא חֲמֵשׁ מִנְכָסִיו, דְּהֵתָם הוּא גּוֹתֵן
לְחִלוּטֵינָן, אֲבָל הֵכָא בְּהַלְוָאָה בָּא לוֹ הַמָּמוֹן בְּחִזְרָה. וְלִהְפֹּךְ גַּם כֵּן אֵין

סְבָרָא לּוֹמֵר שְׁכָל מָמוֹנוּ שְׁהֵם לְעֵת עֵתָה בְּטִלוֹת אֲצִלוּ, יִחְיֵב הַתּוֹרָה לְחִלְק
אוֹתָם לְגַמְלֵלוֹת חֲסָדִים, כֵּן יִזְדַּמֵּן לוֹ אֵיזָה עֶסֶק לְרוּחַ בֵּיתוֹ וְלֹא יִהְיֶה לוֹ
מָמוֹנוּ בְּיָדוֹ [וְעֵין בְּבֹא מְצִיעָא (מ"ב)]. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק וְכוּ' וְרַש"י שֵׁם
ד"ה מְצוּיָן [וּמְסַתְבָּרָא דְתַלּוּי הַמְצוּנָה לְכָל אֶחָד כְּפִי הַשְּׁגָת יָדוֹ, וְכָל אֲשֶׁר
בְּכַחוֹ לַעֲשׂוֹת לְטוֹבַת חֲבֵרוֹ יַעֲשֶׂה. וּמְצֹאתִי בְּעִזְרַת הַשֵּׁם בְּסִפְרֵי הַחֲנוּפָה
(מִצוּה ס"ו), שְׁכָתַב גַּם כֵּן (ח) כֵּן [וְעֵין לְקַמָּן בְּחִלְק שְׁנֵי פָּרָק י"ח, שְׁהֶאֱרַכְנוּ
בְּזֶה אֵיךְ לְהַתְנַהֵּג לְצֹאת יְדֵי שָׁמַיִם].

ה עוֹד מְשַׁמֵּעַ שֵׁם בְּחֲנוּפָה, דְּשְׁעוֹר הַהַלְוָאָה יִהְיֶה כְּפִי מַה שְּׁצָרִיךְ לוֹ
לְהַעֲנִי, אִם יָדוֹ מְשַׁגָּת. וּבְאֵמַת כֵּן מִפְּרֵשׁ בְּמִקְרָא בְּמָקוֹם אַחֵר [בְּפִרְשַׁת
רְאִיָּה] (דְּבָרִים טו, ח) : "וְהַעֲבִיט תַּעֲבִיטָנוּ", וְכְפִי מַה (ט) שְׁפִירְשׁוּ חֲכָמֵינוּ זְכוֹרֵנוּם
לְבָרְכָה (מְכִילְתָא פִּרְשַׁת מִשְׁפָּטִים פִּרְשָׁה י"ט) דְּקָאֵי עַל הַלְוָאָה, וְשֵׁם מְסִיִּם הַמְקָרָא :
"דֵּי מַחְסָרוֹ אֲשֶׁר יַחְסֹר לוֹ".

נ ת י ב ה ח ס ד

א (ח) כֵּן. וְכֵן כָּתַב גַּם כֵּן בְּסִפְרֵי תַּפְאֵרֶת יִשְׂרָאֵל בְּפִאָה פִּרְק א' דְּעַל הַלּוּאָה לֹא נִתְּנוּ חוּז"ל
שִׁיעוֹר חוּמֵשׁ אִם יָדוֹ מְשַׁגָּת. וּמִהִירוּשָׁלַיִם שֵׁם בְּפִרְק א' דְּקָאֵמַר עַל הַמְשַׁנָּה דְּגַמְלֵלוֹת
חֲסָדִים אֵין לוֹ שִׁיעוֹר, הַדָּא דְּתִימָא בְּגוֹפּוֹ אֲבָל כַּמְמוֹנוֹ יֵשׁ שִׁיעוֹר, אֵין סְתִירָה לְזֶה, דְּשֵׁם
בְּצִדְקָה קָאֵי כְּדַמוּכַח שֵׁם, דְּשֵׁם גַּמְלֵלוֹת חֲסָדִים קָאֵי כַּמַּה פְּעָמִים בְּדַבְרֵי חוּז"ל גַּם עַל
עֵינֵי צְדָקָה. וּמ"מ קִצַּת קֶשֶׁה, לּוֹקְמֵי הִירוּשָׁלַיִם הַמְשַׁנָּה גַּם עַל גַּמְלֵלוֹת חֲסָדִים שְׁבַמְמוֹנוֹ
וּבְגַמְלֵלוֹת חֲסָדִים מִמֶּשׁ דָּאֵין שִׁיעוֹר לְחִיּוּבוֹ אִם יָדוֹ מְשַׁגָּת. וְאוּלַי מִשׁוּם דְּהַמְשַׁנָּה
קָאֵמַרְהָ וּגַמְלֵלוֹת חֲסָדִים בְּלִשׁוֹן רַבִּים לִכְךָ אֵי מִיִּירֵי בְּגַמְלֵלוֹת חֲסָדִים שְׁבַמְמוֹנוֹ כּוֹלָל כָּל
הַעֲנִינִים שִׁישׁ בְּזֶה וְהוּא גַּם צְדָקָה וְכוּ' הֵלֹא יֵשׁ שִׁיעוֹר, לִכְךָ קָאֵמַר הִירוּשָׁלַיִם דָּאֵיִירֵי
בְּגַמְלֵלוֹת חֲסָדִים שְׁבַגּוֹפּוֹ דְּהוּא כּוֹלָל ג"כ הַרְבֵּה סוּגִים, הַכְּנַסְתָּ אֲוֹרְחִים לְשִׁמְשֵׁם וּלְכַבְדָּם
כְּפִי כּוּחוֹ, וְלוֹיִיתָם וְהַכְּנַסְתָּ כְּלָה וּבִיקוֹר חוֹלִים וְקַבּוּרָה וְעוֹד כַּמַּה עֲנִינִים, וּבְכוּלָם אֵין לוֹ
שִׁיעוֹר. [וְרָאֵה עוֹד לְקַמָּן בְּנִתִּיב הַחֲסָד פִּרְק ה' ס"ק י"]. (ט) שְׁפִירְשׁוּ וְכוּ'. בְּמִכְלִתָא (פ')
מִשְׁפָּטִים פִּרְשָׁה י"ט) וְכֵן מִשְׁמַע בְּכַתּוּבוֹת (ס"ז:) ע"ש [ט].

אגרות משה

לעצמו וזוהי גדול מאד מחוייב ללמד מקצת זמן גם עם אחרים אף שמתבטל מתורת עצמו והבאתי ראיה מהא דר' פרידא שלימד לתלמיד קשה תבנה שהוצרך ללמד עם ד' מאות זימני בעירובין דף ג"ד ע"ב אף שבזמן הזה היה יותר טוב אם למד לעצמו היה לו שכר גדול חי ד' מאות שנה וכל דורו הביא בזכות זה לעצמ"ב, שלכאורה היה אסור דלעצמו היה עדיף, דהוא למד עם במקצת הזמן שמחוייב לבטל מתלמדו ולמד עם אחרים, ומסתבר לי שזוהי ג"כ שיעור מעשר עשירית הזמן שיש לו ללמד תורה ואולי יכול לחוסיף עד חומש וצ"ע לענין השיעור. ולענין מצוה אם הוא

סימן רנ"א סעי' ג' עיי"ש, ופשוט שבתורה הוא עצמו עדיף על אחרים יותר הרבה מבצדקה, דבצדקה פשוט שרק לחם שלו קודם ללחם של אחרים אבל אם חסר לו בשר ולחברו לחם צריך ליתן לחם לתברו ולא יאכל הוא בשר ועיין בפ"ת סימן רנ"א ס"ק ד' מפורש זה לענין שאר קדימות וכמו כן פשוט שהוא לענין קדימת עצמו מאחרים אף שהוא עני שצריכין ליתן לו גם בשר, ובתורה ברור שאף מי שירדע כבר מסכת אחת ואפילו סדר שלם הוא קודם ללמד סדרים האחרים מלמד האחרים אף אותה המסכת, וגם בעניני עזה"ו ליכא איסור אלא רשות אם אינו פקוח נפש ממש כזו מסתבר שאסור ואילו בתורה הוא גם אסור להקדים תאחרים מלמד עצמו. אך תורתו שכל ת"ח אף שצריך

הסבא מסלבודקה

חסד אין לו גבול ותכלית

ומידת החסד, אין לה שיעור, כי מי"ג מדות הבורא לקחה, אשר אין להם גבול ותכלית. ועל האדם להעמיק, ביתר עומק והבנה. וככל שיעמיק וישיג עוד, לא הגיע לתכלית החסד, כי בלי גבול היא.

מזה מבינים אנו, חסד הקדמונים, עוד לפני מתן תורה, שחייב שכלם חסד כזה. אברהם אבינו עליו השלום, ראינו את מסירות נפשו ממש לערבים, משתחוה לאבק רגליהם, תפלותיו ותחנוניו בשביל רשעי סדום. כי בהכירם את הבורא, מהבריאה המלאה מפה אל פה, וראו בכך את חסד ה' בלי גבול, חייב מכך שכלם, להדמות לקונם וללכת בדרכיו.

אבל כל זה הוא בשביל האדם, "חביב אדם שנברא בצלם אלקים", בשביל אדם נברא, עולם מלא חסד וטוב ה'. אבל חסד לבעלי חיים או לבריאה, מנין לנו?

נוכל לומר, כי אף אם לא נגביה ערכם למעלה, החסד כל כך צריך למלאות נפש ושכל האדם, כי יחל מעין נובע חסד ורחמים על כל גדותיו, המתחיל מקטן הנבראים עד כביכול הבורא יתברך שמו, להתחסד עם קונו, כי כן גזרה חכמתו, וגם זה הוא חיוב "והלכת בדרכיו". כי חסד ה' מלא עולם.

סוגיא ב'

- הרמ"א הביא שאין לעשות ממעות מעשר מצוה. והש"ך הביא שאם אין בידו לעשות המצוה בלא מעות מעשר מותר להשתמש בהם. וגם הביא בשם המהר"ם שמותר לפרנס בניו במעות מעשר. ועיין מהחת"ס שהאריך בדברי הש"ך והבאר הגולה אם מותר לפרנס לבניו כשחייב עצמו לפרנסם אחר חתונתם ועכשיו הוריד מעותיו אם מותר ממעות מעשר שלו.
- ועיין מה שהאריך בילקוט יוסף בענין הדין שאין להשתמש במעות מעשר למתנות לאביונים.
- ועיין מהאגר"מ אם מותר לשלם שכר לימוד של בנים ובנות ממעות מעשר.
- רמ"א יו"ד רמט' א'
- ש"ך (שם)
- באר הגולה (שם)
- שו"ת חת"ס יו"ד רלא'
- ילקוט יוסף פורים תרצג' ח'
- אגר"מ יו"ד ב' קיג'

רמ"א, ש"ך, והבאר הגולה

רם	שפתי	יורה דעה רמב"ם צדקה	בהן
<p>ג ואין לעשות ממעות מעשר שלו כו'. מהרש"ל [נהגותיו לטור סימן רמז] והדרישה [אות א ד"ה אשר] כתבו בשם תשובת מורנו הרב מנחם מעיל דק דכל מצוה שחצוה לידו כגון להיות צעל ברית או להכניס חתן וכלה לחופה וכהאי גוונא, וכן לקנות ספרים ללמוד בהם ^א כבוד אביו, אבל (נ"ל וכל שכן) ^ב לבניו דמותר במקום שאין צעיר ולהשאילן לחתנים ללמוד בהם, אם לא היה יכולת צידו ולא היה עושה אותה מצוה יכול לקנות מן המעשר, ע"כ. וכתשובת מהר"מ</p>	<p>מרוטנבורג דפוס פראג סימן ע"ה כתב ולפור (מעותיו) [מעשרותיו] ^א לעניים (נ"ל לבניו) ^ב הגדולים שאינו חייב לטפל בהם מותר, דאפילו ^ג לאביו מותר לתת אם [הוא] ^ד עני משום כבוד אביו, וכן לקנות ספרים ללמוד בהם ^א כבוד אביו, אבל (נ"ל וכל שכן) ^ב לבניו דמותר במקום שאין צעיר ותקנה לתת לכיס של צדקה, עכ"ל.</p>	<p>מבאן ואילך חומש ^א שהרויח בבל שנה: הגה ^ב ואל ^ג ומשמע דמותר אפילו יש צידו יצוה אדם יותר מחומש שלא יטעך לצדקות ^ד ודוקא כל ימי חייו אבל בשעת מותו יכול אדם ליתן צדקה ^ה כל מה שירצה ^ו ג ^ז ואין לעשות ממעות מעשר שלו דבר</p>	<p>מבאן ואילך חומש ^א שהרויח בבל שנה: הגה ^ב ואל ^ג ומשמע דמותר אפילו יש צידו יצוה אדם יותר מחומש שלא יטעך לצדקות ^ד ודוקא כל ימי חייו אבל בשעת מותו יכול אדם ליתן צדקה ^ה כל מה שירצה ^ו ג ^ז ואין לעשות ממעות מעשר שלו דבר</p>

רמז (א) רק יתנו לעניים. וכל שכן לפרוע בהם מסיס דאסור, אע"ג דאיחא צפרק קמא דבנא צמרא [ג, ב] שאפילו מה שאומות העולם נוטלין צורוע נחשב לצדקה, מכל מקום מיקרי זה פורע חובו מן הצדקה. מדע, דהא גם במה שאדם זן בניו הקטנים אמרינן צפרק נערה שנתפתחה [פמ"ג, ג] דהוה בכלל (עושי) [עושה] צדקה בכל עת [מהליס ק, ג], וכי סלקא דעמך שיוניא אדם מעשר שלו לזון בניו הקטנים. ולענין לקנות מצות צדקה הכנסת צמעות מעשר, נראה לי דאם בשעת קניית המצות היה דעתו על זה שרי, דהא המעות לצדקה אזיל, ואף שהוא נהנה במה שמכבד לקרוב אחרים לכפר מורה אין זה אסור, שהרי

יכולת לפרנסם ממקום אחר, דזהו הוי צדקה, כדלקמן סימן רנ"א סעיף ג': ד בישאישית השק"א. והוא שמוט אוקיא של כסף, טור [עמוד ג]. והיינו לפי מה שכתב לקמן ריש סימן ש"ה דחמשה שקלים היינו שמי אוקיות וחצי לרש"י [נכורות מט, ב ד"ה מנה]. ולפי מה שכתב הר"ב שם [סעיף א] שהוא צדקה שני והוציא רייני"ש (וכתב בהגהת דרישה ^ה) דהיינו חמשה והוציא צומן הזה, אס כן השקל הוא שלישי רייני"ש טאליר והיינו זהו פוליש, ואס כן מיוצ הצדקה הוא עשרה גדולים פוליש. ועל כן נהגו בצללות האלו שהגבאי צדקה הולך צדקה הכנסת שני וחמישי לגבות מעות צדקה מכל אחד ואחד, ואפילו נותן מהפחות שבמטבעות

הוא נותן יותר משלישית השקל לשנה, ומנהג נכון הוא. ואע"ג דבארחות חיים של הרא"ש [יום השבת א"ח ב] הנדפס בקוף הסדורים כתב סימן בכל סוף שנה זהו וחצי, היינו למדת חסידות, אבל מדינה אין חייב אלא בשלישית השקל לכל השנה, כדמשמע בש"ס [בנא צמרא ג, ב] ופוסקים: ד מפידי זכותו. אפילו נתן לו הכרזה, ועובר על ולא ירע לצדק גו' [דברים ע"ג, י], סמ"ג [עשין קסב רמ, ב]:

הוא נותן יותר משלישית השקל לשנה, ומנהג נכון הוא. ואע"ג דבארחות חיים של הרא"ש [יום השבת א"ח ב] הנדפס בקוף הסדורים כתב סימן בכל סוף שנה זהו וחצי, היינו למדת חסידות, אבל מדינה אין חייב אלא בשלישית השקל לכל השנה, כדמשמע בש"ס [בנא צמרא ג, ב] ופוסקים: ד מפידי זכותו. אפילו נתן לו הכרזה, ועובר על ולא ירע לצדק גו' [דברים ע"ג, י], סמ"ג [עשין קסב רמ, ב]:

כל מעשר יש טובת הנאה לבעלים. מה שאין כן אס בשעת קניית המצות לא נחכוין לימן ממעשר ואחר כך רוצה לפרוע ממעשר, הוה ליה כפורע חובו ממעשר, כן נראה לי צוה. וכתב דרישה [א"ח ב ד"ה אשך] שם משוזה מהר"ר מנחם [הוצא בהגהות מהרש"ל] לגור סימן רמז] שמוטת לימן מן המעשר להיות בעל צדקה או להכניס חמון לתופה או לקנות ספרים ללמוד בהם ולהשאילן לאחרים ללמוד בהם אס לא היה יכולת צדו ולא היה עושה המצוה, עכ"ל. ונראה לי דכשקונה צדו ספר צריך לכתוב עליו שזהו מן המעשר, למען ידעו בניו דבר זה ולא יחזיקוהו להס:

הגהות והערות
[א] לפיני הוא בגוף המצוה:
[ב] כן כתב הש"ך סימן זה
[ג] ק"ק א ע"פ דברי הב"ב

חת"ס

תשובה רלא

שלום וכל טוב לי"נ הרב המופלג החו"ש כש"ת מהו' איצק נ"י אב"ד רב"ק מאר יע"א:

יקרתו הגיעני, פה אני בן כפר עוסק ברפואות, ונפשו בשאלתו נידון ההוא מרבנן שהשיא בנו שהוא בחור מופלג, והשיאו לבת ת"ח, והתחייב ליתן בכל שבוע ג' זהב מינץ להרב שיזון הזוג על שולחנו משך שש שנים רצופים כדי שילמוד הבן אצל חותנו הרב נ"י, והן עתה כבד עליו עול הסבל, ושאל אם מותר ליתן סך הג"ל ממצות מעשר שרגיל להפריש מן הרווח שיזמין לזה א):

ברמ"א בהגהת י"ד רס"י רמ"ט [ס"א] בשם מהרי"ל שאין לעשות שום מצוה ממצות מעשר כגון נרות בהכ"נ, וש"ך [סק"ג] כ' בשם מהר"מ דיכול לעשות בו מצות ולפרנס בניו הגדולים ע"ש. וכבאר הגולה על הגליון שם כ' דוקא מצוה שחייב בלא"ה אבל מצוה שאינו מחוייב מותר ליקח ממצות מעשר. נ"ל שיצא לו כן, שראה בד"מ דמייתי מהרי"ל הנ"ל וסיים בו וכן משמע בביצה כ' ע"א, דשם

נאמר האומר הריני נזיר ואגלח ממצות מעשר שני הרי הוא נזיר ואינו מגלח ממצות מע"ש דדבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין, וחשב הוא דה"נ היינו שאין לו ליקח ממנו מצוה, דמיירי מצוה שחייב בלא"ה לעשות ואינה באה אלא מן החולין, אבל מצוה שאינו מחוייב בלא"ה לעשות שפיר יכול ליקח ממצות מעשר. ולפ"ז לא פליגי מהרי"ל ומהר"מ מר"ב, שבש"ך. אבל במח"כ שגה ברואה, דבמהרי"ל הלי ר"ה ובתשובה סי' נ"ו כ' להדיא הטעם משום דמעשר שייך לעניים ואיך יכול ליקח נרות בה"כ

(א) נראה דצ"ל: לו ה'.
(ב) בש"ך הביא ברישא תשובת מהר"ם (ה"ה הר"ר מנחם מריזבורג, עיין דרישה וטו"ז שם) לענין עשיית מצוה אחרת ממצות מעשר, ובסיפא תשובת מהר"ם מרוטנבורג לענין לזון ממצות מעשר את בניו ואביו העניים, ועכצ"ל שכונת מרן כאן למהר"ם המובא ברישא דהש"ך, דדינו של המהר"ם מר"ב הוא ככל צדקה ולא כמצוה בעלמא, וליכא הו"א כלל שיחלקו מהרי"ל ומהר"ם מר"ב, [ובסמוך תשובה סי' רל"ב ד"ה ולא, כתב ג"כ כמ"ש כאן, ושם הזכיר הגאונים דמייתי ט"ז, והט"ז מביא רק דברי הר"ר מנחם הנ"ל], ומ"ש מרן כאן מר"ב הוא פליטת קולמוס, [או קיצור תיבת מריזבורג], וגם

ממעעות עניים, אפי' לא יהיה חייב בהם בלא"ה מ"מ איך יכול לגזול עניים ולו אין לו בהמעות אלא טובת הנאה ולא יותר, ואפי' למ"ד דבר שבחובה בא ממע"ש עיין מנחות פ"ד א, היינו לגבוה, דמע"ש ממון גבוה יכול להביא תודתו ג"כ לגבוה ממעות מע"ש, אבל מעשר עניים לא עלה על דעת אדם מעולם שיעשה מצוה במעות עניים. ולא היה צריך רמ"א להביא ראיה מביצה כ' ע"א, אלא יען דהך מעשר כספים איננו חיוב ממש יש מפרישים ויש שאינם מפרישים, וא"כ בודאי אי לא היה נוהג להפריש מעשר מי יתבענו ומי יכפנו, ה"א דאינו גוזל עניים, ע"כ מביא ממס' ביצה שם האומר הרניני נזיר אע"פ שאינו מחוייב להזיר עצמו בנזיר מ"מ מכיון שאמר הרניני נזיר מיד מתחייב בכל קרבני נזיר ושוב כשאומר ע"מ שאגלח ממעות מע"ש לאו כל כמיניה, ה"נ מכיון שהנהיג ג' פעמים להפריש מעשר מריוח שלו ולתתו לעניים שוב כל מה שיפריש מעשר הוה ממילא לעניים ולא כל כמיני' לקנות ממנו נר לבה"כ אפי' אינו מחוייב בהם. ודברי באר הגולה תמוהים. ומינה אם מיד בתחלת התנהגותו להפריש מעשר כספים התנה שיכול לעשות ממנו דבר מצוה, מודה מהר"ל למהר"מ שבש"ך ה) ואין כאן מחלוקת:

ודברי ש"ך נדפסו בטעות ג"כ, במ"ש דיכול לפרנס בניו הגדולים ק"ו מאביו משום כבוד אביו וכ"ש בניו, וסיים ש"ך משמע אפי' יש לו לפרנסם ממקום אחר, וצ"ע היכי משמע כן, מאביו למד ובאביו אמרו [קידושין ל"ב ע"א] תבוא מארה מי שמפרנס אביו ממעשר אם אפשר לו לפרנס בלא"ה. אבל האמת יורה דרכו כי ט"ס, וצ"ל לולי כבוד אביו, פ"י שהרי יכול לפרנס אביו ממעות מעשר אי לאו משום כבוד אביו אמרו תבוא מארה למי שמפרנס אביו ממעשר משום בזיון לאביו, אבל בנו שאינו חייב בכבודו מותר לפרנסו ממעשר אפי' יש לו לזונו ממ"א יכול ליתן לו ממעות צדקה, אדרבא עניי קרוביך קודמין ה):

אמנם ראיתי למורי הפלאה על התורה פ' ראה [ט"ו ז'] כי יהיה בך אביון באחד שעריך

בתחילת הדיבור העמים מרן את שני הדינים שבש"ך אחד גברא, והוא שלא בדקדוק וכנ"ל.
ג) בספר מהר"ם ברודא בשו"ת שבטוף הספר סי' י"ד כתב דלא מצא כן במנחות, והוכיח גם ממקו"א דלית מאן דס"ל כן. ובליקוטי הערות ר"ל שכונת מרן למתני' שם פ"ב ע"א, וצריך לפ"ז להגיה לשון מרן לעיל, ובמקום ל"מ ד

דריש ספרי אביון התאב תאב קודם, ושוב דריש עניי (עמך) [עירך] קודמין וכו' ועניי קרוביך קודמין, כ' ז"ל לכן הקדים התאב תאב קודם לומר עניי עירך קודמין לעניי עיר אחרת היינו אם שניהם צריכים למזון או לכסות, אבל אם עניי עירך יש להם כדי חיותם אלא שאין להם הרוחה כלל, לזה עניי עיר אחרת קודמין לעניי עירך דהתאב תאב קודם. עוד דריש בספרי כי יהי' בך אביון בך ר"ל בעצמך ה). היינו בני ביתו קודמין אף לבני עירו, ואמר הגאון ז"ל דלהכי כתיב כי יהיה בך קודם אביון, לומר לעניי בני ביתו וכדומה לא אמרין התאב תאב קודם, אלא קודמים בכל צרכיהם אפי' לעניי עירך שאין להם מזון ומחיה כלל א):

נמצא לנידון שלפנינו אם מיד בשעת נישואים היה דעתו לחייב עצמו לפרנס הזוג שש שנים ממעות מעשר שפיר דמי. ומ"מ נ"ל מהיות טוב יחלק המעשר ויתן חציו לעניים דעלמא וחציו לבנו, דוגמא להא דתנינן משנה וי"ו פ"ח דפאה היה מציל וכו' ע"ש:

אך אם בשעת חיובו בשעת נישואים לא היה דעתו ליתן ממעשר שלו, הרי חייב עצמו בשטר לפרנס הזוג שש שנים ואין אדם פורע חובותיו ממעשר, ואפילו מי שאנס המלך גרנו חייב לעשר [גיטין מ"ד ע"א] שלא יפרע חובו ממעשר:

הנלע"ד כתבתי וחתמתי שמי. בכפר ראציסדארף יום ד' ר"ח אב תקצ"ג לפ"ק:

תשובה רלב

שיל"ת, יום ה' ו' טבת קצ"ז לפ"ק.
שלום וכ"ט לידיו הרב המאה"ג החרוץ המופלג זית רענן יפה פרי תואר כמה"ו בער נ"י אברק"ק אייבשיטין:

יקרת כבודו הגיעני, נידון מי שמת והניח ספרים שכתב עליהם שהם ממעות מעשר מקרוביו ושישאלם לאחרים כל ימי חייו, והאפוטרופסים על

צ"ל ל"ס ד, ע"ש.
ד) עיין להלן סי' רל"ב ד"ה ולא, ובהערה ד' שם.
ה) וכ"כ לעיל סי' רכ"ט ד"ה תבוא, ועעו"ש.
ו) בספרי ליתא דרשה זו להדיא, אלא הפנים יפות ע"פ דרכו דרש כן, ע"ש.
ז) ראה להלן סי' רל"ד ד"ה בהא.

ח. הנוהגים להפריש מעשר כספים ממשכורתם ומרווחיהם מדי חודש בחודשו, אינם רשאים לתת ממעשר זה לזכר למחצית השקל. אולם אם רצה להוסיף על חובתו בתוספת מרובה בתרומת זכר למחצית השקל, רשאי לתת התוספת ממעות מעשר. ואם אמר בפירוש בשעה שהתחיל להפריש מעות מעשר בלי נדר והשעה דחוקה לו, רשאי לתת ממעות אלה למתנות לאביונים, וכן לזכר למחצית השקל. ה.

מחצית כספו לא שיתנכה מחלק הלומד ונמצא כל אחד אין בידו אלא מחצית שכו, לא כן הוא, כי שקל הקודש כפול היה ונמצא כל אחד בידו שקל שלם והבן. והנותן מחצית שקלו בעולם הזה לא יראה בעיניו שהוא דבר מרובה וירע בעיניו לחלק מחציתו. ואמר והדל לא ימעט, פירוש, לצד היותו דל

ונכסיו מצומצמים לא ימעט, וטעם ב' אמר, לתת את תרומת ה' לכפר על נפשותיכם, ובערך המושג, יוקטן כל הניתן בעדו. וכאן יש ב' השגות יקרות, א' שבוזה יתן תרומת ה' לשם יחוד קב"ה ואין ערך לדבר הלז, ועוד לכפר בעד הנפש אשר בעדה יתן אדם עור בעד עור וגו'. ע"כ.

הנוהגים להפריש "מעשר כספים" בכל חודש, לא יתנו ממעשר זה למתנות לאביונים

ח) הנה בתוס' (תענית ט.) כתבו, עשר תעשר את כל תבואת זרעך, איתא בספרי, אין לי אלא תבואה, רבית ופרקמטיא וכל שאר רווחים מנין, תלמוד לומר לומר את כל תבואת זרעך. כלומר, שיכול היה לומר את תבואת זרעך, וכתב כל לרבות רבית (מן העכו"ם) ופרקמטיא ושאר רווחים. וכ"ה בהגהות מרדכי (ב"ב פ"א סי' תרנ"ט). וכ"כ בשו"ת התשב"ץ ח"א (סי' קמ"ד) בשם מדרש תנחומא (פרשת ראה אות י"ח). וכ"כ באור זרוע ח"א (הלכות צדקה סי' י"ג). ובספר צדה לדרך (מאמר א' כלל ד' פרק ו', דף ל"ז סע"ד) ע"ש.

רמ"ט) מבואר שהוא חיוב גמור. וכן הקשה בשו"ת שער אפרים (סי' פ"ד) על דברי הב"ח, מהספרי, שיש אסמכתא מהמקרא למעשר כספים, וא"כ עכ"פ יש בזה מצוה דרבנן. ע"ש. וכן הגאון רבי דוד אופנהיים בשו"ת נשאל דוד (חי"ד סי' כ"ג, דף ק"ב). השיג על דברי הב"ח מהתוס' (תענית ט.) בשם הספרי, ושכן מבואר במדרש תנחומא. ע"ש. וע"ע בשאילת יעב"ץ ח"א (סי' ו').

והגאון רבי יהושע איזיק חריף בשו"ת נחלת יהושע ח"ב (דרוש ט', דף כ"ד ע"ד), כתב ליישב קושיית הט"ז על הב"ח הנ"ל, דמה שאמרו שחייב במעשר כספים, זהו מתורת צדקה, ולא מתורת מעשר, שבמעשר עני כופין להוציא, וכמ"ש בחולין (קל:). וזה יהיה משפט הכהנים, שהמתנות דין. אבל מעשר עני מן הממון אינו רק מתורת צדקה, ואין בית דין מזהרים לכפותו. ועיין בתוס' ב"ב (ח:). עכת"ד.

ואולם בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סי' ע"ד) כתב, מעות מעשר, מאחר שהחזיקו לתת אותם לעניים, אין לשנותם למצוה אחרת,

וזה לשון מרן הש"ע (יו"ד סי' רמ"ט ס"א): ושיעור נתינת צדקה אם ידו משגת יתן כפי צורך העניים, ואם אין ידו משגת כל כך, יתן עד חומש נכסיו למצוה מן המובחר, ואחד מעשרה היא מדה בינונית, פחות מכאן עין רעה. וחומש זה שאמרנו שנה ראשונה מן הקרן, מכאן ואילך חומש ממה שמרויח בכל שנה. (והוא מהרמב"ם פ"ז מהלכות מתנות עניים ה"ה).

אמנם הב"ח (ביד"ד ס"ס של"א) כתב, שמעשר כספים אינו לא מה"ת ולא מדרבנן. ותמה עליו הט"ז (שם ס"ק ל"ב), שהרי לעיל (סי'

שאע"פ שאין מעשר כספים מן התורה אלא מנהג, הא קי"ל (נדרים ט"ו ע"א) דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם, משום שנאמר לא יחל דברו, והיינו כל יחל מדרבנן עכת"ד.

ומשמע שאין חיוב כלל בדבר אלא מנהג. וכן העיר בשו"ת תשובה מאהבה חלק א' (סי' פ"ז). וכן העלה בספר משנת חכמים (הלכות יסודי התורה דף י"ג), שאין למעשר כספים עיקר לא מן התורה ולא מדברי סופרים, אבל אם נהג הרי זה מנהג של מצוה שאין לבטלו כלל אלא לצורך גדול. ע"ש.

ועיין בשו"ת חות יאיר (סי' רכ"ד) בתשובה להגאון רבי דוד אופנהיים הנ"ל, שכתב, שדעתו נוטה לדברי הב"ח, שהרי לא נזכר בתלמוד שום דבר מענין מעשר כספים, וכן נראה מהרמב"ם והסמ"ג ושאר פוסקים שלא הביאו דרשה זו, אלמא דס"ל דההיא דרשה דספרי אינה אלא דרך דרש ואגדה, וכבר אמרו בירושלמי (פאה פרק ב' הלכה ד') אין למדין הלכה מן האגדות, וכל שכן בדבר שלא נזכר בש"ס כלל עכת"ד.

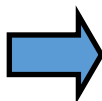
ולכאורה לפי מ"ש הפר"ח (סי' קכ"ח ס"ק כ') שאף מה שנזכר במדרש ולא נזכר בש"ס כלל, מי יוכל לחלוק על המדרש כשאין ראיה להיפך מהש"ס. וכ"כ בספרו מים חיים בחי' לברכות (לה). וכן הובא בתוספות רבי עקיבא איגר (ברכות פ"ה אות ל"ו). וכן כתב בספר באר יעקב (אבהע"ז סי' קי"ט). וכן כתב בפשיטות מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל חלק א' (סי' צ"ב). ע"ש.

אולם כבר מצאנו כיוצא בזה בשו"ת הרמב"ם לחכמי לונל (ירושלים תרצ"ד סי' ק"ו), דההיא דספרי שהאב אינו מיפר אלא נדרי עינוי נפש, ר"ש היא, ואינה הלכה, שא"כ לא היה הש"ס שותק מלומר כן בפירושו. וראה עוד בשו"ת פאר הדור (סי' כ"א). ועכ"פ הנהגה להפריש מעשר כספים ממשכורתו ומרווחיו, נעשה הדבר עליו כדין נדר, ואסור לבטל מנהגו, וכמ"ש המהר"ם מרוטנבורג הנ"ל. אלא אם כן אמר בפירוש בתחילת מנהגו שהוא נוהג כן בלי נדר (וראה בבית

יוסף אורח חיים סוף סימן ק"ס). וע' בברכי יוסף יורה דעה (סי' רמ"ט סק"ג). ובשו"ת נודע ביהודה מה"ת (חי"ד סי' קצ"ח). ובספר יקר הערך על ערכין (דף ק"א ע"ד). ובס' מעין גנים (תארו"ח סי' י"ג אות נ"ו) ע"ש.

ולפי זה נראה שמאחר שהנהגה להפריש מעשר כספים נעשה הדבר עליו בגדר חובה, אינו רשאי לתת ממעשר זה לחובת המצוה של מתנות לאביונים של יום פורים, שהרי אמרו בחגיגה (ח.) כל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין. וכ"פ בשו"ת מהרי"ל (סי' נ"ו) ע"ש. ונראה שה"ה למעות שנותנים זכר למחצית השקל, שאין לתת אותם ממעות מעשר.

וכ"כ השל"ה (במסכת מגילה עמוד הצדקה דף ר"ס.) בזו הלשון: כל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין, וכמבואר בחגיגה (ה.). וכן נראה לי לענין פורים שנוהגים לתת זכר למחצית השקל, וכל שכן שההוצאה על משלוח מנות ומתנות לאביונים לא יוציא ממעות מעשר אלא מן המעות שלו ע"כ. וכן כתבו הכנסת הגדולה והמג"א (בסי' תרצ"ד), לענין מתנות לאביונים. וכן העלה הגר"ש לניאדו בשו"ת בית דינו של שלמה (חי"ד סי' א', דף נ.), כדברי השל"ה הנ"ל, שבין במתנות לאביונים ובין בתרומת זכר למחצית השקל, אין לתת אלא מן החולין, ולא ממעות מעשר. וכ"כ מהר"א יצחקי בספר שלחנו של אברהם (סי' תרצ"ד). אולם אם רצה להוסיף על חובתו, ולתת עוד מתנות לאביונים יותר משני עניים, וכן אם רצה להפריש מעות זכר למחצית השקל בתוספת מרובה, רשאי לתת התוספת ממעות מעשר. וכמ"ש השל"ה שם. וכן כתב בשו"ת בית דינו של שלמה שם. וראה עוד להרה"ג רבי אהרן בן שמעון, אב"ד מצרים, בספר נהר מצרים (דף צ"ו). ולהרה"ג רבי יעקב סופר בכף החיים (סי' תרצ"ד ס"ק י"ד) ע"ש. (וע' בשו"ת בית יהודה עייאש תארו"ח סי' י"ט). ורק אם אמר בפירוש בשעה שהתחיל להפריש מעות מעשר בלי נדר, והשעה דחוקה לו, רשאי לתת ממעות אלה למתנות לאביונים, וכן לתרומת זכר למחצית השקל. [שו"ת יחיה דעת חלק א (סימן פז)].

אגרות משה

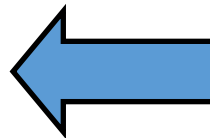
סימן קיג

אם יכולין לשלם שכר למוד לבנות ממעות מעשר

י"ח אלול תשכ"ח.

מע"כ ידידי הנכבד מהר"ר אהרן שמואל בראדי שליט"א.

הנה בדבר אם רשאי לשלם שכר למוד הבנות בבי"ס שנקרא בית יעקב ממעות מעשר, ודאי יש חלוק בין בנים לבנות מדינא דללמוד מקרא הא חייב האב ללמד לבניו אף בשכר, וממילא הוא דבר שבחובה שאינו רשאי לשלם מהמעשר, אבל לבנות שאין חיוב על האב ללמד להן תורה, הרי אין זה דבר שבחובה ואם יש צורך היה שייך להתיר ליתן מכסף המעשר, אבל במדינתנו כאן שמחוייבין מדינא

דמלכותא ללמדם בבתי ספר שלהם ובחסדי השי"ת על ישראל איכא הרשות ללמדם בבתי ספר שתחת הנהלת ישראל כשרים ויראי ה' שנמצא שאם לא יתן בתו ללמוד בבי"ס כשר כהא דבית יעקב וכדומה להתחנך שם בדרך התורה והאמונה ושמירת המצות הרי יהיה מוכרח ליתן אותה לבי"ס של המדינה שהוא ח"ו ללא תורה וללא אמונה, שזה מחוייב גם לראות שתהיה בתו כשרה להאמין בה' ובותרתו ולקיים כל מצותיו אף בהוצאת ממון, וממילא הוא דבר שבחובה.

ועיין באו"ח סימן ש"ו סעיף י"ד שאם לא רצה האב להשתדל בהצלת בתו כשהוציאה להוציאה מכלל ישראל כייפינן ליה, אלמא דעל האב איכא חיוב ע"ז, ואף שבמ"ב בשער הציון כתב דנקט בתו משום סיפא דאי לא בעי כייפינן לו כי הוא גואלה וקרובה משמע שאינו מדין חיוב על האב אלא מחיוב שעל כל אדם בעולם ורק משום שהוא קרוב מוטל עליו אותו החיוב עצמו בדין הקרוב קרוב קודם, שמדין זה היה מסתבר שיכול ליקח מכסף מעשר, אבל תמוה חדא דפשוט דאף שלר"ל איתא בנויר דף כ"ט דליכא חיוב חינוך לבת, אין הלכה כן אלא כדהיה פשוט שם לגמ' דחייב גם בחינוך בתו עד דהקשה אלא לר"ל אפילו בתו, וכמפורש במתני' דיומא דף פ"ב שמחנכין תינוקות להתענות ביו"כ ומפורש בגמ' שהוא גם תינוקות בנות, ועוד אף לתירוץ זה אליבא דר"ל הוא רק בחינוך מצות אבל ללמדה להאמין בה' ובתורתו ולהשמר מאיסורין ודאי הוא מחוייב, ופשוט לע"ד שאף בשכר מחוייב בין לבן ובין לבת, ונמצא שהוא ג"כ דבר שבחובה שאינו רשאי ליקח ממעות מעשר וצ"ע לשון שעה"צ, אבל למעשה מה שראוי לפי פרנסתו לשלם זה אינו רשאי ליקח מכסף מעשר ואם מבקשים יותר יכול ליקח המותר מכסף המעשר וזהו גם בשכר למוד דבנים.

ולפי חשבון מעשר שלו ניכר שהוא מרויח פחות מכדי הוצאתו שמדינא פטור כי פרנסת עצמו קודם לכל אדם כדאיתא ברמ"א סימן רנ"א סעיף ג' והוא למעלה יתירא ומדת חסידות ליתן המעשר לצדקה ולדחוק בהוצאת בני ביתו ודאי אין להחמיר בזה.

ידידו המברכו בכוח"ט בזכות המעשר,

משה פיינשטיין